

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια της «Κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας» περιγράφει θεσμούς, ήθη, έθιμα και αξίες που έχουν προκύψει αρχικά από αμοιβαίες συνήθειες και συνεργασίες, ενώ τυποποιούνται μόνο μέσω της εμπλοκής και της εσωτερίκευσης από το τρίτο άτομο του παρασκευάσματος της συνεργασίας αυτής. Οι αρχές και οι θεσμοί αυτοί διαμορφώνονται αρχικά από τα κοινωνικά άτομα, τα άτομα που αντιλαμβάνονται τα πάντα με βάση την κοινωνία τους, ενώ έχουν την δύναμη να διαμορφώνουν τα κοινωνικά αυτά άτομα, τις ταυτότητές τους, το νόημα που δίνουν στον κόσμο, ακόμη και τον ψυχισμό τους. Με βάση τη θεωρία αυτήν, που εισηγήθηκε από τους Μπέργκερ και Λούκμαν, τα κοινωνικά άτομα έχουν τη δύναμη να δημιουργούν θεσμούς, των οποίων ο προορισμός είναι να διαμορφώσουν τον κόσμο των κοινωνικών ατόμων στο μέλλον, ενώ, επειδή ακριβώς δημιουργούνται από τα άτομα και δεν είναι αποτέλεσμα μίας επιβολής από κάποια εξουσία, οι έξεις είναι προερχόμενες από τα κάτω, όχι από τα πάνω.

Κατά την άποψή μου, υπάρχουν κάποιοι θεσμοί, ήθη, έθιμα και «habitus» οι οποίοι έχουν δημιουργηθεί ανεξάρτητα από τις σύγχρονες κοινωνίες, χιλιάδες χρόνια πριν μα, που συνεχίζουν ακόμη να τις διαμορφώνουν και να διαμορφώνονται από αυτές, οι οποίες αξίζει να αναλυθούν σε ένα δοκίμιο. Και, σε αντίθεση με την θεωρία των Γκράμσι και Λακλάου που υποστηρίζουν ότι οι θεσμοί (και οι συνήθειες-έξεις) είναι προερχόμενοι από τον μακρόκοσμο, δηλαδή από τα πάνω, στο δοκίμιο αυτό, θα γίνει μια προσπάθεια να υποστηριχθεί η άποψη πως τέτοιοι θεσμοί είναι προερχόμενοι από τα κάτω και, για το λόγο αυτόν, συνεχίζουν ακόμη να υπάρχουν και να νομιμοποιούνται από τους κοινωνικούς δρώντες μέχρι τις μέρες μας. Οι κοινωνικοί, λοιπόν θεσμοί που θα αναλυθούν είναι ο εγωισμός (ο οποίος αν και αποτελεί μια ψυχική λειτουργία, κατά την άποψή μου είναι κοινωνικά κατασκευασμένος), ο θεσμός της επανάστασης, η πολιτική, η κοινωνία και, τέλος, η οικονομία. Παραλείπεται, δε, με ορισμένες εξαιρέσεις, η ανάλυση της κοινωνική κατασκευής της θρησκείας, για την οποία, ωστόσο, δεν είναι αρκετή μία απλή ενότητα σε δοκίμιο.

Στην περίπτωση της πολιτικής, ειδικότερα, η οποία χρησιμοποιείται για να χαλιναγωγήσει την κοινωνία, θα υποστηριχθεί πως η θεωρία του «Ηγεμόνα» που εισήγαγε ο Γκράμσι δεν είναι αρκετή για να περιγράψει τη δημοκρατική διαδικασία της εκπροσώπησης των κοινωνικών ομάδων που έχουν διαφορετικά αιτήματα, την έκφραση και την υποστήριξη των διαρκώς μεταβαλλόμενων αιτημάτων και προσώπων τους, διότι η ίδια προωθεί την έννοια της επιτήρησης αυτών των αιτημάτων και την εξαγωγή συμπερασμάτων με βάση την επιτήρηση αυτή. Εξάλλου, για να εξηγηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα αιτήματα των κοινωνικών ομάδων, δεν θα μπορούσε να είναι αρκετή μια απλή επιτήρηση διότι, μεταξύ άλλων, ο επιτηρητής πρέπει να είναι σε απόσταση από το αντικείμενο επιτήρησης, να

μην έχει σχέση με αυτό για να μπορεί να εφαρμόσει την ανάλυσή του και τις αποφάσεις του. Με τον τρόπο αυτόν, η έννοια της επιτήρησης δεν σχετίζεται με τον θεσμό της αντιπροσώπευσης: οι αντιπρόσωποι έχουν την αρμοδιότητα της αντιπροσώπευσης των αιτημάτων των κοινωνικών ομάδων μέσα από την επικοινωνία τους με αυτές σε δημοκρατικές συνθήκες. Εξάλλου, όπως αντιλαμβανόμαστε τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα μετά την οικονομική κρίση του 2008, ο θεσμός αυτός του «αντικειμενικού» και «δίκαιου» Ηγεμόνα και επιτηρητή αποδεικνύεται, τελικά, αναποτελεσματικός.

Το δοκίμιο αυτό, εκτός από την θεωρία της κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας, στηρίζεται στην Λακανική (και Φροϋδική) θεωρία για το υποσυνείδητο και την διαδικασία της κοινωνικοποίησης των ατόμων, το οποίο τελικά φαίνεται να διαμορφώνει το κοινωνικό υποσυνείδητο με βάση το οποίο δρουν τα άτομα. Θα γίνει, λοιπόν, μία παρουσίαση των θεσμών αυτών που, κατά την γνώμη μου, αποτελούν κοινωνικές κατασκευές της πραγματικότητας, ξεκινώντας από τον θεσμό του εγωισμού και τις λειτουργίες που αυτός επιτελεί για τον ατομικό και κοινωνικό κόσμο. Οι θεσμοί αυτοί, ωστόσο δεν αποτελούν παρά το κοινωνικό υποσυνείδητο που φαίνεται να κατευθύνει τα άτομα σε κάθε τους δράση και που είναι βαθιά ριζωμένο στα ορυχεία του κοινωνικού ψυχισμού, ενώ δημιουργούν μορφές στα εκάστοτε κοινωνικά δεδομένα τις οποίες έχει το προνόμιο να αναπλάθει η ιστορία με βάση τις συγκυρίες της.

Το άτομο, το οποίο δεν φαίνεται να είναι παρά ένας μικρός κόκκος, μία μικρή κουκίδα στα μεγάλα γράμματα της ιστορίας και το οποίο δείχνει να παρασύρεται σαν μικρή μαριονέτα στις εντολές του κοινωνικού υποσυνειδήτου που εσωτερικεύει και νομιμοποιεί, έχει ορισμένες φορές την ικανότητα, βασιζόμενο στο δικό του υποσυνείδητο (σε συνεργασία με άλλους) και παρασυρόμενο από τα σημάδια της εμπειρίας του, όπως θα περιγραφεί, να μεταβάλλει, είτε λίγο είτε πολύ, τις συγκυρίες της ιστορίας και, εντέλει, να αλλάξει τις μορφές του κοινωνικού υποσυνειδήτου σύμφωνα με τις κοινωνικές και ατομικές του ανάγκες. Οι δυνατότητες του ατόμου, έτσι, κατορθώνουν να ξεπεράσουν και να επιβληθούν πάνω στην εξουσία και την σταθερότητα των θεσμών. Το ίδιο άτομο, με εργαλείο του την συνεργασία, κατόρθωσε να ξεπεράσει τα κοινωνικά τεκταινόμενα του μεσαίωνα, να δημιουργήσει επαναστάσεις, να διαμορφώσει κοινωνίες, να μεταλλάξει την μορφή της οικονομίας.

Ας ξεκινήσουμε, λοιπόν, την διαδικασία ανάλυσης του κοινωνικού ατόμου, των δυνατοτήτων που προσφέρει η συνεργασία του, τις κοινωνίες στις οποίες μπορεί να δράσει, παρουσιάζοντας, αρχικά, το μέσον με το οποίο διαμορφώνεται –ή με το οποίο διαμορφώνουν οι άλλοι- ο χαρακτήρας του: τον εγωισμό.